

Stan de Jong & Koen Voskuil

Neelie Kroes

*Hoe een Rotterdams meisje
de machtigste vrouw van Europa werd*

Nieuw Amsterdam Uitgevers

Dit boek werd mede mogelijk gemaakt door een onkostenvergoeding van het
Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten. www.fondsbjp.nl

© Stan de Jong & Koen Voskuil 2011

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Durk Hattink

Foto omslag © Mark Prins Fotografie

Typografie info@willemgeeraerds.nl

NUR 320/600

ISBN 978 90 468 1094 1

www.nieuwamsterdam.nl/standejong

www.nieuwamsterdam.nl/koenvoskuil

Inhoud

Proloog	7
1 Jeugd en school (1941-1958)	12
2 Studie en (net)werk (1958-1970)	28
3 De Rotterdamse gemeenteraad (1970-1972)	44
4 Tweede Kamerlid onder Hans Wiegel (1971-1977)	50
5 Staatssecretaris onder premier Van Agt (1977-1981)	64
6 Vrouw in de media (1971-1982)	83
7 Minister van Verkeer en Waterstaat in Lubbers I (1982-1986)	99
8 De PTT naar Groningen	121
9 Problemen in de VVD (1982-1986)	132
10 Onder ambtenaren (1982-1989)	145
11 De Tank Cleaning Rotterdam-affaire	167
12 Privatisering van de PTT	194
13 Indonesië, Fokker en prins Bernhard	208
14 De val van het kabinet-Lubbers II	228
15 President van Nijenrode (1991-2000)	245
16 Bram & Neelie I – de mooie jaren (1991-1998)	260
17 De fregattenaffaire	277
18 Bram & Neelie II – de bonnetjesaffaire	296
19 Jan-Dirk Paarlberg (1997-2004)	312
20 Astrologen en helderzienden	327
21 Het glazen plafond	343
22 De Europese jaren I – het voorspel	353

23 De Europese jaren II – de comeback (2004-2010)	371
Epiloog	384
Noten	387
Bibliografie	402
Verantwoording	404
Dankwoord	405
Register	406
Bijlagen	413

Proloog

Als een dief in de nacht sluipt Neelie Kroes in juni 2004 kasteel Bolenstein in Maarssen uit. In haar kantoor op de eerste etage heeft ze haastig haar administratie bijeengepakt. Daarna sluit ze voor het laatst de dikke houten deur van de ridderhofstad, die toebehoort aan de steenrijke vastgoedondernemer Jan-Dirk Paarlberg. Een bedankbriefje laat ze niet achter. Ze zal zelfs nooit meer contact opnemen met de vriend die haar drie jaar lang gratis kantoorruimte bood in de mooiste kamer van het kasteel, met uitzicht over de Vecht.

Neelie Kroes zit in het nauw. Ze heeft geruchten opgevangen dat Paarlberg zich bij de politie moet verantwoorden. Kennissen die van Paarlbergs arrestatie op de hoogte zijn, hebben maar één advies: wegwezen! En dat doet ze, vroeg in de ochtend, met alle administratie in haar auto. Het stalen toegangshek sluit automatisch als ze rechtsaf de weg op draait. Rechercheurs die enkele dagen later het kasteel doorzoeken, treffen een leeg kantoor aan. Paarlberg blijkt te worden verdacht van het witwassen van crimineel geld. Zijn naam zal weldra gekoppeld worden aan die van de twee foute Willems, Endstra en Holleeder. En dat soort publiciteit kan Neelie Kroes, sinds kort in de running voor eurocommissaris, nu net niet gebruiken. 'Zo leer je je vrienden kennen,' zegt Paarlberg een jaar na haar vertrek verbitterd over de kille manier waarop Neelie Kroes hem heeft laten vallen. 'Ze was al zeven jaar een goeie vriendin. Dacht ik.'

Als we de kasteelheer jaren later, in augustus 2010, in de ontvangkamer van Bolenstein spreken over Neelie Kroes is zijn toon gematigder. Paarl-

berg is op 8 juni van dat jaar veroordeeld tot vierenhalf jaar gevangenisstraf wegens het witwassen van crimineel geld, maar zijn hoger beroep mag hij in vrijheid afwachten. Het Openbaar Ministerie heeft ondertussen beslag gelegd op vrijwel alle schilderijen die voorheen de kasteelwanden sierden; doeken van Van Gogh, Appel, Renoir, Van Dongen, Willink. Maar de inrichting van het kasteel is met Delfts blauwe schalen, barokke goudgelijste spiegels en kristallen kroonluchters nog steeds allerminst sober te noemen. Zo overdadig als Bolenstein oogt, zo ingetogen is de kasteelheer zelf. Alle verhoren bij de politie en rechtbank hebben van Paarlberg een man op zijn hoede gemaakt. Of ligt die voorzichtigheid in zijn karakter besloten? Paarlberg laat regelmatig lange stiltes vallen, zijn woorden afwegend terwijl hij aan zijn sigaar trekt. Dan zegt hij over zijn vroegere vriendin: 'Ik vind het jammer dat het zo gelopen is. Het is voor mij een zwarte film geworden. Dit scenario had ik nooit kunnen bedenken, met alle publiciteit en alles wat over me heen is gekomen. Waarschijnlijk is Neelie geadviseerd of had ze een beter inzicht in wat er allemaal kon gebeuren dan ikzelf.'

Wat maakt Neelie Kroes toch tot zo'n bijzondere overlevingskunstenaar? Zelfs haar opmerkelijke vriendschap en zakelijke relatie met de veroordeelde Jan-Dirk Paarlberg hebben haar carrière niet gefnuikt. Het is deze vraag die de aanzet heeft gegeven tot onze fascinatie voor Kroes én tot deze biografie.

In het leven van Neelie Kroes is alles mogelijk. Stond zij in de jaren zeventig nog bekend als felle antifeministe, in maart 2010 mocht zij de Aletta Jacobs Prijs in ontvangst nemen. Met slaande deuren nam zij eind jaren tachtig afscheid van de landelijke politiek, om in mei 2010 ineens te worden genoemd als premierkandidaat voor de VVD. In 1997 werd Kroes door een parlementaire onderzoekscommissie bestuurlijke nalatigheid verweten in het grootste milieuschandaal uit de Nederlandse geschiedenis; niettemin droeg premier Jan Peter Balkenende haar in 2004 voor als euro-commissaris Mededinging en kon zij in die rol uitgroeien tot de machtigste vrouw van Europa.

Voor de buitenwacht mag het lijken alsof het de Rotterdamse ondernemersdochter allemaal is komen aanwaaien, maar de weg naar de top die wij in dit boek beschrijven, bevatte de nodige hobbels en kuilen; er vonden botsingen en bijna-crashes plaats. Weinigen zullen zich de kwestie rond

het 'CDA-verraad' in 1979 herinneren waarbij haar staatssecretariaat (in het kabinet-Van Agt-Wiegel) aan een zijden draadje hing. In de liefde is haar pad evenmin over rozen gegaan. Dat zij van Kroes via Smit-Kroes naar Peper-Kroes ging en nu weer terug is bij Kroes, vertelt al een deel van het verhaal.

Neelie Kroes, die dit jaar zeventig is geworden, is een fenomeen met een indrukwekkende staat van dienst. Vier jaar lang was zij staatssecretaris op Verkeer en Waterstaat, zeven jaar minister op datzelfde departement ten tijde van de no-nonsensekabinetten-Lubbers I en II. Kabinetten waarop zij een stempel drukte. Vaak in haar leven was zij de jongste of de eerste, zoals het eerste vrouwelijke lid van de Rotterdamse Kamer van Koophandel, eind jaren zestig een mannenbolwerk met omgangsvormen waarbij vergeleken de mannelijke hoofdrolspelers uit de tv-serie *Mad Men* vrouwvriendelijk afsteken. In 1971 werd Kroes het jongste vrouwelijke Kamerlid, zij was de eerste bewindsvrouw op Verkeer en Waterstaat en de eerste (en tot nog toe enige) vrouw die voor Nederland in de Europese Commissie kwam. Bijna was zij de eerste vrouwelijke minister van Defensie geworden – een functie die haar werd aangeboden door de toenmalige VVD-fractievoorzitter Joris Voorhoeve. Met een zekere voorpret zag Voorhoeve de generaals al sidderen voor de Iron Lady van de Lage Landen.

Jongere lezers zullen bij Neelie Kroes vooral denken aan haar periode als eurocommissaris Mededinging, als de bedwinger van het machtige Microsoft dat zij recordboetes oplegde, wat haar van nieuwe bijnamen voorzag: Nikkelen Neelie of, in de Angelsaksische pers, *Steely Neelie*. In 2007 stond Kroes op nummer 59 in de *Forbes*-lijst The 100 Most Powerful Women, een jaar later stond ze op de 47e plaats.

Bij de naam Neelie Kroes komt als vanzelf een aantal steekwoorden bovendrijven: daadkracht, zelfverzekerdheid, ambitie. Dat laatste is geen cliché. Als er één rode draad door haar leven loopt, is het de wil om de lakens uit te delen, de baas te spelen, macht uit te oefenen. *Der Wille zur Macht* was al op jonge leeftijd aanwezig.

We hebben allemaal een beeld van Neelie, maar kennen we haar ook werkelijk? Dat achter haar pantser van ongenaakbaarheid een gevoelige, wankelbare kant schuilgaat, blijkt uit het feit dat zij haar heil heeft gezocht bij diverse helderzienden en astrologen die haar van zakelijk en persoonlijk advies voorzagen. En wie zou verwachten dat de zelfbewuste powervrouw zich heeft laten bijstaan door een bureau met de veelzeggende

naam Agency for Unmanageable People, gerund door de vrouw van Nico Haasbroek, oud-hoofdredacteur van het NOS *Journal*? De gang naar dit Rotterdamse impresariaat, dat zich toelegt op het begeleiden van moeilijk te managen ego's, legde zij af nadat de relatie met PvdA-coryfee Bram Peper op de klippen was gelopen. Onder de camouflage van de strijdlustige amazonepolitica schuilt een onzekerder persoonlijkheid dan men zou verwachten.

Gezien de bovenstaande cocktail van persoonlijkheidskenmerken en carrière-stappen is het opmerkelijk dat niet eerder een boek over Neelie Kroes is verschenen, zelfs niet een biografische schets of *liber amicorum*. Iemand met zo'n imponerend curriculum vitae, die al veertig jaar aan de touwtjes trekt van bedrijfsleven en politiek, verdient in onze ogen een biografie. Bovendien zitten er aspecten aan het leven van Kroes die kritische aandacht behoeven. Gedurende haar lange loopbaan is zij in verband gebracht met een reeks affaires.

In deze biografie, die zich uitstrekt van haar prilste jeugd tot haar periode als eurocommissaris, reconstrueren wij een aantal affaires, brengen nieuwe feiten aan het licht en analyseren waarom Kroes in de problemen kwam. We proberen aan te tonen dat Neelie de affaires niet alleen 'met charme omzeilde', zoals *NRC Handelsblad* het omschreef, maar andere, gevaarlijker wapens in haar arsenaal had.

Uiteraard zijn er ook positieve zaken. Haar inzet voor Nederland, het bedrijfsleven en Europa zijn prijzenswaardig. Op het persoonlijke vlak zijn eveneens fraaie kanttekeningen te plaatsen. Weinig bekend is dat Kroes de boezemvriend van haar zoon liefdevol in het gezin heeft opgevangen nadat kort achter elkaar diens beide ouders waren overleden. Oud-medewerkers roemen haar persoonlijke attentie en loyaliteit. Wie daarentegen niet 'in een goed blaadje' kwam te staan, kreeg weer de ongenadige Kroes te zien.

Haar soms bikkelharte optreden en eerezucht mogen gelden als typisch mannelijke eigenschappen, zij laten onverlet dat Kroes niet alleen vanwege haar verzorgde voorkomen altijd op-en-top vrouw is geweest. Zij kent het spel van aantrekken en afstoten, heeft kalverliefdes en grote liefdes gekend, mannen voor wie zij door het vuur ging. Op Bram Peper was zij, zo blijkt uit correspondentie, 'stapelverliefd' en toen Peper als minister van Binnenlandse Zaken vanwege de bonnetjesaffaire in de problemen

kwam, sprong zij (aanvankelijk) voor hem in de bres, zoals een leeuw haar bedreigde welpen beschut. Een hechte vriendschap met een bekende Rotterdamse ondernemer heeft haar als minister in de jaren tachtig bijna zelf in de problemen gebracht. Het is opnieuw een fascinerende tegenstrijdigheid in onze hoofdpersoon: enerzijds is Kroes als de dood de controle te verliezen, anderzijds neemt zij onverantwoorde risico's, balanceert zij op een dun koord.

Als we, ten slotte, nog iets typerends voor Neelie mogen noemen, dan is het dat zij in al haar vezels Rotterdams(e) is. Haar van oerdegelijke uitdrukkingen doorspekte taalgebruik ('De mouwen opstropen') getuigt daar al van. In de jaren zeventig en tachtig legde de politica de basis voor wat sommige parlementaire verslaggevers 'De Rotterdamse school' zijn gaan noemen: niet lullen maar poetsen! Weg met de kletsende klasse en de grachtengordel, leve de ondernemer, de vakman en de arbeider die met zijn boterhamtrommeltje onder de snelbinder naar het werk gaat om zijn bijdrage te leveren aan de Nederlandse economie. 'Een verering van mensen die hard werken voor hun centen,' zoals Hans Wiegel het in dit boek omschrijft.

Deze biografie kan dan ook niet anders dan beginnen in de stad die symbool staat voor werklust en ondernemerschap en die als geen andere Nederlandse stad de littekens van de Tweede Wereldoorlog met zich meedraagt. Wij voeren u graag mee in de tijdmachine naar het Rotterdam van de jaren veertig van de twintigste eeuw.

I Jeugd en school (1941-1958)

Een meisje dat altijd erg haar best doet

In een van de koudste januarimaanden die ons land heeft gekend, laat een geallieerde bommenwerper hoog boven Rotterdam-West zijn lading los. Met een fluitend geluid valt de bom naar beneden, maar het doel wordt niet bereikt; de afgezwaaide bom komt midden in de woonwijk Oud-Mathenesse terecht. Een huizenblok aan de Franselaan, de nummers 172 tot en met 176, wordt gescalpeerd door de inslag. Rook, smeulend puin, vallend gesteente; in een mum van tijd zijn de huizen waarin complete gezinnen wonen, veranderd in klapperende karkassen. Verderop, aan de Franselaan 212, is het opnieuw raak. Het is januari 1942. Aan de bittere kou denkt even niemand meer in Oud-Mathenesse. Ook de portiekwoning aan de Franselaan 254B trilt op haar grondvesten, maar het huis van Machtildus en Maartje Kroes en hun een half jaar oude dochttertje Neelie blijft gespaard.

Over de luchtaanval doen in de buurt later twee verhalen de ronde. Het eerste spreekt het meest tot de verbeelding. De projectielen zouden zijn afgeworpen door een Engelse bommenwerper en zijn bestemd voor de woning van Anton van der Waals aan de Franselaan 186B. Van der Waals wordt de grootste landverrader van de Tweede Wereldoorlog genoemd omdat hij er als dubbelspion voor heeft gezorgd dat ten minste 83 verzetslieden in handen van de Duitsers zijn gevallen. Met een precisiebombardement zou zijn geprobeerd hem uit te schakelen, maar de piloot vergiste zich in het huizenblok. Het is onbetwist dat Van der Waals aan het begin van de oorlog aan de Franselaan (toen nog Franschelaan geheten) verbleef, maar het verhaal van het precisiebombardement is in geen enkel document terug te vinden.

Waarschijnlijker is dat de bommen deel hebben uitgemaakt van een bombardement dat de Royal Air Force op 28 januari 1942 uitvoert op de havenbekkens van Rotterdam en Schiedam. Hierbij komen 71 personen om het leven. 'Wederom hebben Engelse luchtpiraten het klaargespeeld een bloedige overval op de burgerbevolking van het vreedzame Rotterdam te doen,' meldt het gelijkgeschakelde ANP. Niet alleen de Franselaan, waar het gezin Kroes woont, ook huizen in de nabije Italiaansestraat en Duitsestraat worden door collateral damage getroffen. Het heeft een hartje gescheeld of de wereld had nooit kunnen kennismaken met de vrouw die zal uitgroeien tot Nederlands populairste politica en de machtigste vrouw van Europa.

De Franselaan is een doorgaande weg in de wijk Oud-Mathenesse, gelegen in het westelijkste puntje van Rotterdam tegen Schiedam aan. De ene kant van de Franselaan bestaat uit portiekwoningen. Aan de overzijde van de straat bevindt zich nu semi-hoogbouw, maar als Machtildus Kroes en Maartje Kroes-van der Meer voor de oorlog hier hun bovenwoning betrekken, hebben ze uitzicht over kilometers weiland tot aan Overschie toe, waar de fabriek van de poetsmiddelenfirma Glim boven het landschap uittoert.

Machtildus Arie Kroes wordt op 28 januari 1912 in Hillegersberg geboren als oudste zoon van Pieter Kroes en Helena Johanna Monster. Pieter Kroes is eerst warmoezenier (groentekweker), vervolgens pakhuisknecht en zal later als melkbezorger de kost verdienen. Tegenwoordig maakt Hillegersberg deel uit van Rotterdam, maar dan is het nog een zelfstandige gemeente. Neelies overgrootvader, eveneens Pieter Kroes gedoopt, staat er bekend als lantaarnaansteker, nachtwaker en veldwachter. En als amateurdichter. Het Rotterdams stadsarchief bewaart een 'Nieuwjaars- Heil en Zegenwensch' van Pieter Kroes sr., opgesteld 'bij den aanvang van het schrikkeljaar 1916', een op rijm gestelde, stichtelijke tekst: 'Onze God schonk ons slechts 't leven/Om te rijpen voor den dood/Maar ook om ons weer te geven/Wat het Paradijs eens bood.' Het geloof speelt dan nog een grote rol binnen de familie Kroes, waarvan de leden braaf iedere zondag de Nederlands-hervormde kerk bezoeken.

De voorvaderen van Machtildus Kroes komen uit het Duitse Osna-brück, het is een geslacht van boerenknechten en schippers die dan nog het remonstrantse of evangelisch-lutherse geloof aanhangen. Wie de kwartierstaat van Neelie Kroes bestudeert, moet concluderen dat in elk